

Træk af Gjesings historie (18)

Omkring bystævnet ved kirken

Af Poul Højbak

De bystævne-sten, man kan se omkring træet foran Gjesing kirke er ikke originale. De har været opstillet på Stigård, og er kopier af sten fra de 15 gamle Gjesing-gårde.

"Vinteregen", som stenene omkranser, skal gøre det ud for "bytræet" (Se foto!)

Bystævnet ved kirken er et minde om den gamle Gjesing landsby før gårdene blev flyttet ud på markerne ved udskiftningen i 1780'erne. Der er en sten for hver af de gamle Gjesing-gårde, og i midten ses oldermandsstenen, hvor oldermanden havde sin plads. Han var landsbyens ledende person. Det var ham, som indkaldte til bystævne, og det kostede bøde ikke at møde op.

Bystævnet - eller bylauget - administrerede byens love og vedtægter, som formentlig var udstedt efter Jyske lov. Møderne blev som regel holdt efter kirketid. Her afgjorde man blandt andet, hvornår de forskellige markarbejder i "fællesdriften" skulle påbegyndes.

Den historiske baggrund

I 1780'erne begyndte de store landboreformer. Man forlod det gamle landsbyfællesskab og udskiftede jorden, så gårdene derefter lå spredt. 1788 ophævedes stavnsbåndet og bonden fik sin personlige frihed.

Landsbyen før udskiftningen i 1780'erne

Der var dengang 16 gårde og 10 huse i Gjesing fordelt i Østerbyen og Vesterbyen. Desuden var der Spangsbjerg Møllegård.

Østerbyen har ligget ved den nuværende hestepension (Overfor Bilka). Vesterbyen har ligget mellem Blåbjerggårdskolen og Ringvejen.

Den opdyrkede jord

Omkring landsbyen lå de opdyrkede jorder opdelt i et mindre antal store enheder, de såkaldte vange. De enkelte vange opdeltes igen i mindre størrelser, åse. Opdelingen i åse rettede sig stort set efter jordbundens beskaffenhed. For at stille alle bønder lige havde hver bonde fået strimler af såvel gode som af mindre gode arealer.

Den enkelte bondes marker kom således til at ligge meget spredt, og af praktiske grunde var man nødt til at indordne sig under hinanden og få fælles fodslag i markarbejdet. Udenom har der været store områder med hede og uopdyrket jord (overdrev).

Græsmarksbrug

Man har sandsynligvis drevet det såkaldte græsmarksbrug, hvor landsbyens jorder var delt op i 6-12 tægter. Halvdelen af tægterne var besået med skiftevis rug, byg, havre eller boghvede. Resten lå hen med græs. Hvert år skiftede man, så en ny tægt blev inddraget til dyrkning og en anden tægt fik lov at hvile med græs. På den måde fik jorden flerårig hvile (oftest en ti-årig rotation).

Bystævnet ved kirken.
(Foto 2001: Poul Højbak)

På midterstenen står følgende:

Vinteregen

11 3 1891 / 1991

Gave til Landboforeningen

fra

Læplantslauget

"Fællesskabstiden"

Perioden frem til landboreformerne kaldes ofte for fællesskabstiden, men et egentligt dyrkningsfællesskab var der ikke tale om. Hver gårdmand havde sine egne redskaber og bearbejdede kun sine egne agre. Men pløjning, såning og høst måtte udføres samtidigt, for at man ikke skulle ødelægge naboens arbejde eller få sit eget ødelagt.

Bystævnet

På bystævnet aftalte man et tidspunkt for, hvornår de forskellige arbejder skulle påbegyndes. Hvervet som oldermand gik på omgang blandt byens gårdmænd og kunne ikke besiddes af en kvinde. En kvinde kunne i det hele taget kun undtagelsesvis komme til bystævne, hvis hun var enke eller hendes mand var syg. Heller ikke husmænd eller håndværkere havde ret til at deltage i beslutningsprocesserne. Foruden sager vedrørende jorddyrkingen, kunne man også diskutere ansættelse af byens smed eller hyrde, anskaffelse af en fælles bytyr, forholdsregler over for de fattige, ildebrand og lignende.

Efter udskiftningen

blev der kun plads til 15 gårde i Gjesing. Den 16. gård blev bygget i Tarp ved fælles hjælp af de 15 gårde i Gjesing.

Landbyen Gjesings gårde lå dengang alle samlet i Vester Gjesing - alle undtagen »Stigård«, som lå i Øster Gjesing. Den var kun forbundet med de øvrige ved hjælp af en række kampesten. Gården grænsede ind til Spangsbjerg Mølle. Efterhånden som al heden blev opdyrket, blev Stigård stykket ud i yderligere nogle gårde. Her havde også Gjesings første skole til huse, og ligeledes "Gjesing Sparekasse".

Det bystævne, vi kan se ved kirken i dag, er som nævnt en kopi af det, der lå på »Stigårds« toft ved gadekæret og bytræet. Det gik tabt ved opfyldning af gadekæret og vi kan takke fhv. ejer af Stigård, Karl Hansen, for den kopi, der er genableret ved kirken.

Om vinteren

har man nok afholdt bystævnerne indendørs, det var da for koldt til at opholde sig under åben himmel. Stævnet sluttedes nok ofte af med et bygilde, da bymændene ikke alene udgjorde et lav, men også et "gilde".

Stensatte bystævner

Det er imidlertid kun fra forholdsvis få egne af Danmark, der kendes stensatte bystævner. Hvor man ikke havde et stensat stævne, således man blot på en central beliggende plads i landsbyen, for eksempel på bygaden.

Da landsbylavene blev opløste, gik det ofte sådan, at nogle erhvervede sig de store stævnesten og anvendte dem til andet formål.

Sladder og bagtalelse

Tingbøgerne giver vidnesbyrd om, at landsbyfællesskabet ikke blot var en idyl. Det vrimler med retssager om forholdet naboer imellem. Der kunne være en hel del mistro, sladder og bagtalelse. Det var bagsiden ved det nære fællesskab. Mange tvistigheder blev afgjort på bystævnet, landsbyens eget tingsted.

Bystævnets opgaver

Et landsbyfællesskab var først og fremmest et arbejdsfællesskab, og var det ikke organiseret, kunne fællesskabet ikke fungere. Markerne lå spredt mellem hinanden ude omkring landsbyen, og derfor måtte man have et samarbejdsudvalg, et lag, hvor man kunne forhandle sig til rette om, hvornår man skulle begynde at pløje, så og høste.

Bylaget måtte også sørge for, at markfreden blev opretholdt ved at foretage regelmæssige eftersyn af markhegn og led, tøjr og kvægfølde for at sikre afgrøden mod de løsgående køer og heste, får, svin og gæs. Oldermanden skulle også opkræve bøder, tiende og andre skatter, og han skulle efterse skorstene, veje, broer, vandløb og gadekær. Han skulle endog foretage husundersøgelser hos folk, man mistænkte for tyveri.

Landsbyens folk

Bønderne udgjorde tit kun en lille del af landsbyens befolkning. De var ofte temmelig formuende folk.

Småbrugerne og jordløse husmænd havde svært ved at slå sig igennem, når de ikke kunne sælge tørv, lyng eller andet. En del husfolk, der foruden deres jordlod drev en anden næring som tømmere, snedkere, vævere, murere, tækkemænd, fiskere, stenkløvere etc., kunne klare sig rimeligt.

Enlige kvinder kunne ernære sig ved vævning, skræddersyning, spinden, binden og dagleje. Mandlige inddidere kunne klare sig med dagleje, fiskeri eller håndværk.

"Den tjenende klasse" havde som regel gode kår. En karl kunne have 16 til 20 rigsdaler om året eller mere, en pige 8 til 10 rigsdaler. Det hedder i et samtidigt skrift:

"Tillige nyder tyendet påske- og julerente, som består i et sigtebrød og et stykke ost; om mikkelsdag 29 september - 1 pund uld, og desuden et får født. For tjenestepige fås og 1/4 skæppe hørfrø, og hende undes fornøden tid til at få høren gjort i stand. Iøvrigt bevæertes tyendet med god kost, uden hvilken det ville blive vanskeligt for en husbonde at få folk i sin tjeneste".

Slutbemærkning om stavemåden:

"Gesing" eller "Gjesing"

Kirken har som bekendt en årrække været kaldt "Gesing Kirke". Det skyldes at man har formodet, at ordet kommer fra det gamle ord gese, der betyder eng. Ordet »gjes« betyder imidlertid gås, og en af de ældste gårde på egnen hed "Gåsagergård" [Se "Træk af Gjesings historie (16) Aage Jensen, Tarp fortæller"]. Derfor må man tro, at den historisk korrekte stavemåde er "Gjesing". (Denne stavemåde ses også på kort fra 1700-tallet).